

-Kitap Tanıtımı-

Muhammed Emîn Efendi, *Tuhfetü'l-Emîn fî Vukûfî'l-Kur'âni'l-Mübîn*, Tahkik: Doç. Dr. Recep KOYUNCU-Dr. Halil İbrahim ÜREN, Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 2025, ISBN: 978-625-97049-3-7.

Burak DİLBAZ

Kıraat ilmi Kur'an-ı Kerim'in lafzını önceleyen bir ilim olmasıyla beraber mana kapsamını da göz ardı etmeyen geniş alt başlıklara ayrılmış bir disiplindir. Bu alt başlıklardan birisi de vakf ve ibtidâ konusudur. Kur'ân tilavetinin sahih bir şekilde icra edilmesi ve ilahî muradın doğru biçimde anlaşılması açısından büyük önem taşıyan vakf ve ibtidâ konusu, özellikle kıraat ve tecvit alimleri tarafından titizlikle ele alınmış ve zamanla müstakil bir ilim alanı haline gelmiştir. Bu çerçevede vakf ve ibtidâ başlığı altında zengin sayılabilecek bir literatür teşekkül etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in lafız cihetinden bütününe kapsamı sebebiyle Kıraat ilmi, diğer ilimlere nazaran tahsilinde ilgili meselelerin genel hatlarıyla bir bütün olarak incelenmesini elzem kılmaktadır. Bu ihtiyaca binaen kaleme aldıkları eserlerinde ders metni olarak kullanılmasını hedefleyen kıraat ulemasından bazı isimler, eserlerini oluştururken ilgili konular hakkında muhtasar da olsa bilgilere yer vermiştir. Osmanlı kıraat âlimlerinden Molla Muhammed Emîn Efendi'de (ö. 1276/1859) vakf ve ibtidâ konusunun kendi içerisindeki meselelerinin dağınık bir vaziyette bulunmasından dolayı müracaatta bulunacak kişi için bir kolaylık sağlaması için *Tuhfetü'l-emîn fî vukûfî'l-Kur'âni'l-mübîn* adlı eseriyle müstakil bir çalışma yapmıştır. Eser Osmanlı'da sistemleşen kıraat tedrisatına ders kitabı mahiyetinde metinler kaleme alan Molla Muhammed Emîn Efendi tarafından telif edilmesiyle hem klasik kaynakları harmanlaması hem de pratik kullanım kolaylığı sağlaması açısından dikkate değer bir çalışmadır.

Tuhfetü'l-emîn fî vukûfî'l-Kur'âni'l-mübîn isimli eserin edisyon kritiği, “*Teoriden Pratiğe Vakf ve İbtida*” adlı eserin müellifi, bu alanda geniş çaplı akademik çalışmalar yürüten Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Recep KOYUNCU ile müellif Molla Muhammed Emîn Efendi'yi *Umdetü'l-Hullân* eseriyle birlikte doktora çalışmasında ele alan ve söz konusu eserin yayınlanan tahkikinde editörlük görevini üstlenen aynı anabilim dalı Öğretim Görevlisi Dr. Halil İbrahim ÜREN tarafından gerçekleştirilmiştir. Eser, kıraat ilmine dair temel kaynaklar çerçevesinde tahkik, telif ve tercüme alanlarında çok sayıda yayını bulunan Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları tarafından 2025 yılında neşredilmiştir. Diğer

yandan tahkik çalışmasının hem muhteva hem de müellif cihetiyle yetkin isimlerce yapılması, eserin bilimsel değerini pekiştirmiştir.

Molla Muhammed Emîn Efendi vakf ve ibtidâ çerçevesinde oluşan konuların toplu bir halde bulunmamasını kendisine metnini oluşturmadaki temel hedef edinmesinden dolayı eserini yalnızca vakf ve ibtidâ ile sınırlı tutmamış sûrelerin mekkî veya medenî oluşu, harf, kelime ve âyet sayıları, fevâsıl, vücûh-ü müteşâbihat gibi vakf ve ibtidâyâ ilişkin pek çok önemli bilgiyi eserinde bir araya getirerek ele almıştır.

Eser mukaddime, maksat ve hâtime olmak üzere üç ana bölümden müteşekkildir. Temelde Secâvendî'nin vakf alametlerini esas almakla birlikte, literatüre yeni bir katkı bağlamında özgün remizler geliştirmiştir. O, Secâvendî'nin vakf alametleri üzerine “ق” remzini ilave etmekle beraber kendi ihtiyarıyla, ittifak edilen âyetler için “ق” ihtilaf edilen âyetler için de “خ” alametlerini kullanmıştır. Mukaddime bölümünde temel bilinmesi gereken meselelere değindikten sonra "Mesâhifü'l-Emsâr" başlığı altında Medine, Mekke, Kûfe, Basra ve Şam ekollerinin ayet sayımındaki (addü'l-ây) usulleri ve bu sayıların isnad edildiği imamların tanıtılmasıyla devam etmiştir.

Maksat bölümü yani ana metinde ise öncesinde hazırlayıcı birtakım bilgiler vererek mushaf tertibine riayet ederek Fatiha'dan Nâs suresine kadar tüm sureleri vakfın çeşitlerine ve remzlerine değinmek suretiyle tek tek incelemiştir. Her surenin başında Mekkî veya Medenî oluşu, kelime ve harf sayıları ile ayet sayısı konusundaki ekol farklılıkları detaylandırılmıştır. Müellif bu bilgilerin hemen ardından, sûrenin yüşbihü'l-fevâsıl'ine değinirken aynı zamanda fâsılalarına sayfanın kenarlarındaki boşluklarda (hâşiye/ havâşî) yer vermeyi tercih etmiştir.

Vakf ve ibtidâ literatüründe önemli bir yer tutan eserin en dikkat çekici noktalarından birisi de Fîrûzâbâdî'nin *Besâiru zevi't-temyîz* adlı eserinden yararlanılarak hazırlanan "Müteşâbihat" bölümleridir. Muhammed Emîn Efendi burada, benzer lafızların geçtiği ayetleri, sarf, nahiv ve anlam bütünlüğü açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirmiş, okuyucuya ayetler arasındaki ayırt edici noktaları fark ettirmeyi amaçlamıştır. Muhammed Emîn Efendi'nin belirli bölümlerde resm-i mushaf'a dahi temas etmesiyle, ilişkili konulara temas etme hedefine ulaşma noktasında sistematik bir tutum sergilediği gözlemlenmektedir.

Muhammed Emîn Efendi “Hâtime” bölümünde ise surelerin farklı isimlerine yer vermiş ve Kur'an'daki nâsîh ve mensûh ayetleri tablolar halinde özetleyerek kolaylık ilkesine bağlı kalmıştır.

Osmanlı dönemi kıraat birikiminin bir semeresi olan bu eserin günümüz araştırmacılarının istifadesine hazırlanması oldukça titiz bir çalışmanın neticesidir. Tahkik sürecinde, eserin tespit edilen iki nüshası esas alınmıştır. Bunlardan ilki, Marmara Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunan (Üsküdarlı, nr. 89) ve müellifin bizzat kendi el yazısı olması hasebiyle "asıl nüsha" kabul edilen nüshadır. İkinci nüsha ise Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde (İbrahim Efendi, nr. 21) kayıtlıdır ve müellif nüshasıyla mukabele edilerek tashih edilmiştir. Türkçe dirase bölümünde belirtildiğine göre, müellif nüshasının bazı kısımlarının okunmayacak derecede karalanmış olması ve kelimelerin iç içe girmesi gibi nedenlerden dolayı, asıl nüsha olarak Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan nüsha kabul edilmiş müellif nüshası ise (س) nüshası olarak isimlendirilmiştir. Bununla beraber Süleymaniye nüshasının olduğu gibi alınmadığı, tahkikte tercihli metodun kullanıldığı ve her iki nüshadan da mümkün mertebe en iyi şekilde faydalanılarak en doğru metnin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. Geniş çaplı Türkçe dirase bölümünde (Molla Muhammed Emîn Efendi'nin İbnü'l-Cezerî'den itibaren kıraat silsilesine kadar vermekle dahi) müellife ve esere dair geniş izahlarda bulunulması tahkik çalışmasını oldukça zenginleştirmiştir.

Tuhfetü'l-Emîn, Osmanlı kıraat geleneğinin son dönem velud alimlerinden Molla Muhammed Emîn Efendi tarafından geniş konu izahlarıyla beraber kaleme alınmasıyla sahada önemli bir boşluğu doldurmuştur. Vakf ve ibtidâ gibi teknik bir konuyu muteber kaynaklara dayanarak ele alan eser, son derece akıcı bir dile sahip olup, konuları öğretici ve sistematik bir biçimde sunmaktadır. Eserin, Muhammed Emîn Efendi'nin yetkinliği ve modern tahkik tekniklerinin imkanlarıyla birleşerek yayına hazırlanması, İslami ilimler özellikle de Kıraat ve Tefsir alanında çalışan araştırmacılar ve öğrenciler için kıymetli bir kaynak teşkil etmektedir.

Değerlendirmemizi, eseri büyük bir titizlikle ilim dünyasına kazandıran akademisyenlerin, çalışmanın amacına dair ifade ettikleri şu anlamlı satırlarla nihayete erdiriyoruz:

“Bu çalışmayla geçmişe bir vefa, geleceğe bir miras ve sonraki nesillere fayda sağlayacağı düşüncesinden hareketle içerik ve imlâ açısından doğru, anlaşılabilir bir metin ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.”